

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Projectplan Erfgoed Telt: naar een toekomst- bestendig erfgoedbeleid

April 2017

Colofon

Projectleider: Jan de Jong

Assistent projectleider: Bianca van den Berg

Opdrachtgever: Sander Bersee

Gemandateerd opdrachtgever: Doreen van Elst

Directie Erfgoed en Kunsten en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Aanleiding

In de periode 2009-2012 is de monumentenzorg gemoderniseerd. Sinds die tijd is het een en ander veranderd:

- De Erfgoedwet werd in 2016 ingevoerd;
- De Omgevingswet komt eraan en de Nationale Omgevingsvisie wordt gemaakt;
- Er is een discussie gaande over de fiscale aftrek onderhoud monumenten;
- De noodzaak om te verduurzamen geldt ook voor de monumentensector;
- Het gebruik van erfgoed kwam onder druk te staan (crisis en krimp, leegstand boerderijen en kerken).

Het is daarom van belang om te bezien of het erfgoedbeleid en het bijbehorend (financieel) instrumentarium nog voldoen of dat aanpassingen nodig zijn. Het project Erfgoed Telt beschrijft de opbrengsten van de modernisering monumentenzorg en de nieuwe wegen die we met ons onroerend erfgoed zullen moeten inslaan. In deze brochure vindt u meer informatie over het project.

Doel

Het doel van Erfgoed Telt is driedelig:

- Het toekomstbestendig maken en houden van monumenten (functie, energierekening, sober en doelmatig onderhoud, draagvlak);
- Erfgoed nog volwaardiger onderdeel van de fysieke leefomgeving laten zijn door het leggen van verbindingen met andere sectoren;
- Waar nodig regelgeving aanpassen aan de nieuwe doelen van het erfgoedbeleid. Dit project heeft niet als doel de Erfgoedwet aan te passen of te evalueren. Wetsaanpassing komt alleen aan de orde als daar dwingende redenen voor zijn. Het gaat met name om de omgang met de nieuwe ontwikkelingen binnen de kaders van Erfgoedwet en Omgevingswet.

Deze doelen zullen in samenhang met elkaar worden opgepakt om zo te komen tot een breed gedragen beleid dat de monumenten en historisch waardevolle gebieden sterk maakt voor de toekomst en dat gesteund wordt door een nieuw stelsel van financiering.

Het nieuwe beleid voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Eigenaren en gebruikers worden optimaal gesteund in hun inspanningen het erfgoed te beheren en te behouden (waarbij eigenaren bijvoorbeeld worden geholpen bij het verkennen van de mogelijkheden);
- Behalve de intrinsieke waarden van erfgoed spelen in dit project andere waarden net zo'n grote rol: gebruikswaarde, maatschappelijke waarde, economische waarde en de sociale waarde als bindende elementen in de maatschappij;
- Erfgoedbeleid maakt volwaardig onderdeel uit van de integrale aanpak van opgaven in de fysieke leefomgeving;
- Het onderkent het belang van goed opdrachtgeverschap en (restauratie)kwaliteit en stimuleert dit;
- Het zet in op de verduurzaming van het Nederlandse erfgoed, zowel wat betreft objecten als waardevolle gebieden;
- Het gaat leegstand tegen, stimuleert en ondersteunt gebruik en herbesteding van monumentaal erfgoed;
- Het is voorzien van passende bevoegdheden en verantwoordelijkheden;

- Het erfgoedbeleid volgt trend om cultuur breder te zien, als factor van formaat in het vestigingsklimaat en ten behoeve van de kwaliteit van de leefomgeving;
- Het ondersteunt en maakt gebruik van de mogelijkheden van de digitale wereld;
- De informatievoorziening rondom het erfgoedbeleid richt zich op de behoeften die bij eigenaren, gebruikers, andere overheden, en maatschappelijke partijen leven.

Scope

Het project richt zich onder meer op de volgende aandachtsgebieden:

- Monumenten: bestand en interieurs;
- Instandhouding: rood en groen erfgoed archeologische monumenten, (grote) restauraties, onderhoud, restauratiekwaliteit, duurzaamheid en aardbevingen;
- Benutting: herbesteding, leegstand, krimpregio's en gebiedsgerichte ontwikkeling;
- Eigenaren;
- Ondersteuning gemeenten;
- Inzet vrijwilligers;
- Sociale cohesie;
- Beleving/toerisme;
- Fysieke leefomgeving: archeologie en ruimtelijke ordening, erosie;
- Instrumentarium: financiën en Huis Cultureel Erfgoed.

Ook zijn er aandachtsgebieden die het project beïnvloeden, maar waar niet direct invloed op wordt uitgeoefend. Zoals:

- Erfgoedwet;
- Omgevingswet;
- Energietransitie;
- Klimaatadaptatie;
- Landbouwbeleid;
- Kunsten/cultuur;
- Fondsen;
- Educatie.

Aanpak

In het project staan voorlopig drie thema's centraal die onderling verbonden zijn: gebruikswaarde, bestaanswaarde en waarde leefomgeving. In drie deelprojecten worden deze verschillende thema's behandeld. Het gedeelte 'instrumentarium' zal in alle deelprojecten verweven zijn.

Gebruikswaarde

Dit deelproject richt zich met name op drie thema's. Het eerste thema is de groeiende behoefte om erfgoed te beleven en te benutten. Bij beleving gaat het grofweg om de ontwikkeling dat er in toeneemende mate behoefte is aan betekenisvolle ervaringen, in tegenstelling tot een meer traditionele benadering dat het voldoende is om van het erfgoed kennis te nemen. Deze behoefte is onderdeel van bredere trend en heeft verschillende kanten. De beleveniseconomie benut erfgoed als bron van inkomsten: erfgoed als de grondstof voor het creëren van ervaringen. Bij benutting gaat het er vooral om ervoor te zorgen dat monumenten gebruikt blijven worden. Wanneer dat gebruik in het geding komt kan functieverandering aan de orde zijn (herbestemming), maar ook het aanpassen van het gebouw aan nieuwe eisen (energietransitie, maar ook comfort).

Het tweede thema waar dit project zich op richt is de leegstandsproblematiek, met name van religieus en agrarisch erfgoed en erfgoed in krimpgebieden. Aanleiding is de massale functie-wijziging religieus erfgoed en de ontwikkelingen ten aanzien van het agrarisch erfgoed. Een goed teken is dat er nog altijd weinig religieus of agrarische erfgoed wordt gesloopt. Bij herbestemming zijn er grenzen: vanuit monumentenzorg, vanuit eigenaren (met name bij kerken), vanuit bestemmingsplannen. De opgave is het om lokaal een proces te starten met alle relevante stakeholders. Herbstemming opleggen van bovenop werkt niet. Bij herbestemming gaat het om "de samenhang der dingen".

Het derde thema is de toenemende vraag naar duurzaamheid ook in relatie tot monumenten. Er zijn meerdere invalshoeken op dit thema waarover gesproken dient te worden:

- "Monumentenzorg is per definitie duurzaam";
- "Duurzaamheid is goed maar monumentenzorg is beter";
- "Monumentenzorg is goed maar duurzaamheid is beter".

Bestaanswaarde

In dit deelproject wordt gekeken naar de fysieke werkzaamheden die nodig zijn om het object in stand te houden. Duurzaamheid is een thema dat steeds relevanter wordt, ook in monumentenland. Omdat duurzaamheidsmaatregelen fysieke werkzaamheden in het casco van het monument en een financiële investering vereisen bij onderhoud en instandhouding, valt dit onderwerp onder dit deelproject. Er wordt hierbij niet ingegaan op duurzaamheid bij exploitatie van het monument. Hoewel gebruik een grote rol speelt bij de instandhouding van monumenten, is gekozen om dit onder te brengen bij het deelproject Gebruikswaarde. Dit project zal zich richten op:

- Vraag om andere benadering van de eigenaar: beheer en gebruik i.p.v. restaureren;
- Het streven naar goede uitvoeringskwaliteit;
- Het instrumentarium en dienstverlening aan eigenaar/gebruiker;
- De toenemende vraag naar duurzaamheid.

Waarde leefomgeving

De gebiedsgerichte erfgoedzorg, die met de Modernisering Monumentenzorg werd geïntroduceerd, vormt het aangrijpingspunt voor dit deelproject. De vraag is daarbij niet zozeer of gebiedsgerichte erfgoedzorg goed functioneert, maar hoe aansluiting gevonden kan worden bij een aantal urgente maatschappelijk vraagstukken en ontwikkelingen. Zo zullen de afspraken uit het klimaatakkoord van Parijs grote gevolgen hebben voor de inrichting van ons land en op het landschap. De inwerkingtreding van de Omgevingswet leidt tot een verdere integratie van erfgoed met andere sectoren zoals water, natuur, milieu, en infrastructuur. Ook vraagt de Omgevingswet een open en ontwikkelingsgerichte manier van werken waarin de burger zelf een steeds grotere verantwoordelijkheid zal (moeten) nemen. De relatie tussen de (erfgoed)specialist en de burger/eigenaar zal daarin veranderen.

De doelstelling van het deelproject 'Waarde Leefomgeving' is om de gebiedsgerichte erfgoedzorg aan te passen aan de actuele behoefte, relevante maatschappelijke ontwikkelingen en deze toekomstbestendig te maken als onderdeel van het bredere erfgoedbeleid. Onder actuele behoefte en relevante maatschappelijke ontwikkelingen worden in ieder geval verstaan:

- De inwerkingtreding van de Erfgoedwet (2016) en de Omgevingswet (2019);
- De energietransitie die een fundamenteel ander gebruik en inrichting van onze leefomgeving op zowel object- als gebiedsniveau met zich mee zal brengen;
- De komst in 2019 van de Nationale Omgevingsvisie;
- De totstandkoming van de landschapsvisie;
- De ontwikkelingen in de archeologie in relatie tot de fysieke leefomgeving;
- Inspelen op de centrale rol van de initiatiefnemer in de zin van dienstverlening.

Instrumentarium

Bij elk van bovengenoemde drie deelprojecten wordt tevens onderzoek gedaan naar hoe het instrumentarium zo optimaal mogelijk kan worden ingezet. Denk hierbij onder meer aan financiën, kennis en digitalisering.

Onderzoeken

Bij dit traject worden recente onderzoeken betrokken en wordt een aantal onderzoeken op het gebied van onroerend erfgoed en de fysieke leefomgeving uitgezet.

Partners

Voor dit traject wil het ministerie van OCW zowel de vaste partners als ook mensen en organisaties buiten de erfgoedsector benaderen. Daarnaast zullen bij inhoudelijke raakvlakken andere departementen zoals IenM, EZ en BZK worden betrokken. Dit gaat hand in hand met de interdepartementale input in de Nationale Omgevingsvisie die op dit moment gemaakt wordt.

Planning en (tussen)resultaten

Het project resulteert in een breed gedragen set van plannen en maatregelen die aan de Tweede Kamer wordt aangeboden, met de beschrijving van het nieuwe beleid, een nieuw stelsel van financiering en de opzet voor implementatie. Om dat te bereiken wordt een aantal tussenproducten opgesteld. In de eerste plaats heeft de Tweede Kamer bij de begrotingsbehandeling Cultuur in november 2016 gevraagd om een hoofdlijnennotitie over onroerend erfgoed in het voorjaar van 2017. In de maanden februari - april wordt met

een groot aantal partijen gesproken in diverse overleggen en werksessies. Op basis van deze uitkomsten zal de hoofdlijnennotitie worden geschreven. Na de zomer van 2017 wordt, met medenemen van de reacties op de hoofdlijnennotitie, een document opgeleverd voor de nieuwe bewindspersoon waarin aangegeven staat welke thema's in zijn termijn aan de orde komen. De bewindspersoon zal die thema's aan de hand van zijn eigen visie (politiek / regeerakkoord) én het verhaal van OCW oppakken. Het is daarom belangrijk dat de thema's die worden voorgelegd, gedragen worden door het veld.

In elke fase wordt het erfgoedveld actief betrokken, hetzij door reguliere overleggen of erfgoedevenementen, hetzij door bijeenkomsten die speciaal voor dit doel worden georganiseerd. Op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt informatie over deze bijeenkomsten geplaatst. Daarnaast is er de mogelijkheid om te reageren via erfgoedtelt@minocw.nl.

Initiatiefase:

oktober 2016 – december 2016

Resultaat: plan van aanpak en kernboodschap

Definitiefase:

december 2016 – juni 2017

Maart – mei 2017:

- Verkennende gesprekken
- Krachtenveldanalyse
- Aanscherping opgaven, knelpunten en kansen in verschillende bijeenkomsten (bijvoorbeeld werktafels) op verschillende niveaus
- Start diverse onderzoeken

Resultaat: communicatieplan en deelprojectplannen

Mei - juni 2017:

- Uitwerking van bovenstaande

Resultaat: in juni 2017 hoofdlijnennotitie over de ambities m.b.t. de erfgoedzorg waar de Tweede Kamer om heeft gevraagd. Dit is tevens de input voor het regeerakkoord.

Uitvoeringsfase:

juli 2017 – juli 2018

- Consultatie n.a.v. hoofdlijnennotitie
- Uitgangspunten nieuw beleid verder uitwerken mede op basis van uitkomsten onderzoeken en input uit het veld

Resultaat: in oktober nota met uitgangspunten aan nieuw bewindspersoon

Oktober 2017 - januari 2018:

- Uitwerken beleidspunten met verschillende partijen en interdepartementaal

Januari - april 2018:

Resultaat: brief aan de Tweede Kamer met beschrijving nieuw beleid

April – juli 2018:

Kamerbehandeling brief

Implementatiefase:

juli 2018 – december 2018

Overdracht ten behoeve van implementatie en projectevaluatie

Resultaat: implementatieplan en projectevaluatie

Meer informatie vindt u op:

<https://cultureelerfgoed.nl/dossiers/erfgoed-telt>,
of neem contact op via erfgoedtelt@minocw.nl

Deze brochure is een uitgave van:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Postbus 16375 | 2500 BJ Den Haag

T 070 412 34 56

April 2017 | 102162